

İSTANBUL AMERİKAN KIZ TEOLOJİ OKULU

AYŞE AKSU*

Tarihçe

American Board adlı misyonerlik teşkilatının Osmanlı coğrafyasındaki faaliyetlerinin başında geleceğin Protestan din adamlarını yetiştirmek bulunuyordu. Bu amaçla teşkilat, 1841 yılında Cyrus Hamlin'in (d. 1811- ö. 1900) idaresinde Bebek İlahiyat Okulu'nu açtı. Buraya sadece İstanbul ve civarında yaşayan Ermeni ve Rum nüfustan değil, aynı zamanda Anadolu'dan da öğrenci gelmesi planlanıyordu. İstanbul'un okul yeri olarak seçilmesinin nedenlerinden biri, buradaki gayrimüslim nüfusun diğer bölgelere kıyasla daha şehirli ve varlıklı olmasıydı. Bir diğer sebep yıl içerisinde ticaret ve mevsimlik çalışma maksadıyla başka bölgelerden gayrimüslimlerin bu şehre sürekli gelip gitmeleriydi. Bu ise onlarla rahatça iletişim kurmak anlamına geliyordu. Misyonerlere göre erkeklerin bilgilenmesinde ve genel konularda gelişmesinde hızlı bir ilerleme sağlanırken kızların geri kalma tehlikesi söz konusuydu. Oysa dinî, bilimsel ve genel ev hanımlığı alanlarında Protestan anlayışa göre yetiştirilecek kızlar bir yandan hemcinslerine rehberlik etmeli öte yandan Bebek İlahiyat'ta öğrenim gören gençlerin ileride evlenecekleri adaylar olmalıydılar. Böylece eşitsizlik manzarası ortadan kaldırılmış, iki cins aynı zeminde buluşturulmuş olacaktı. Açılmasına karar verilen Kız Teoloji Okulu 1845 yılında Pera'da sekiz Ermeni öğrenciyle öğrenime başladı. Ermeni ruhbanın okula şiddetle

* Araştırmacı

karşı çıkması üzerine misyonerler kurumu 1850'de Boğaz'daki Bebek köyüne taşındılar. Ancak Rum ve Ermeni ruhbanının devam eden muhalefeti yüzünden üç yıl sonra okulun Hasköy'e taşınmasına karar verildi. Bebek'e kıyasla burada daha fazla sayıda ve daha zengin Ermeni ailenin yaşaması, buna mukabil okula öğrenci bulmanın daha kolay olması Hasköy'ün tercih edilmesinin başlıca sebebiydi. On yıldır bir misyoner aileyle bağlantılı olarak faaliyette bulunan teoloji okulu bu dönemde tüzel kişilik kazandı ve kurumun idaresi ve sorumluluğu bir müdüre tevdi edildi.

Öğretmen Kadrosu

Okulun öğretmen kadrosunda Müdire Harriet M. Lovell'den başka şu isimler yer alıyordu: Abigail P.D. Goodell, Seraphine H. Everett, Maria A. West, misyonerlerin yetiştirdiği Ermeni genç kız Armaveni. Hasköy döneminde öğretmen kadrosuna Sarah E. West, Baron Krikor ve Baron Abraham eklendi. Müfredat doğa bilimi ve zihin felsefesi dersleri konuldu, önceki derslerin muhtevası güçlendirildi.

Ders Müfredatı

Dört yıllık ders müfredatında Eski ve Yeni Ahit okuma, ilmihâl, klasik Ermenice, aritmetik, ahlak, modern tarih, İngilizce, coğrafya, yazı, dinî musiki ve biçki-dikiş dersleri yer alıyordu. Okulda müfredat dışında Sebt günü programları, toplu kitap okumalar, aylık dua toplantısı, Cuma toplantıları, halka açık dinî ayinler, Beyoğlu mahalle okulunda kızların öğreticilik yapması gibi etkinlikler de düzenleniyordu. İncil merkezli okumalar ve anadilin öğretilmesi esastı. Ders kitaplarının arasında Frederick Emerson'ın *The North American Arithmetic* (Kuzey Amerika

Aritmetiği), *System of Natural Sciences*, Thomas C. Upham'ın *Intellectual Philosophy*, Amerika Risale Cemiyeti'nin hazırladığı *Memoir of Mary Lothrop* (M. Lothrop'un Hatıratı), Thomas Hopkins'in *Child's Book on the Soul* (Ruh Hakkında Çocuk Kitabı), John Bunyan'ın *The Pilgrim Progress* (Hacıların İlerlemesi), Francis Wayland'ın *Moral Science* (Ahlak Bilimi), yazar Todd'un *Questions Book* (Sorular Kitabı) bulunuyordu. Okulun bir diğer uygulaması, öğrencilerin günlük işleri kendilerinin yapmalarıydı. Buna göre kızlar çamaşır ve yemek dışında ütü, masa kurma, toplama, bulaşık ve su taşıma işlerini kendileri hallediyorlardı. Ayrıca kızların diktikleri kıyafetler ve el işleri bir öğretmen tarafından pazarlanarak onlara burs da sağlanıyordu.

Kapanış

1862 yılına gelindiğinde American Board teşkilatı Bebek Teoloji Okulu'nu Merzifon'a taşıma kararı aldı. Bu çerçevede Kız Teoloji Okulu da onu takip etmeliydi. Her iki okulun Anadolu'ya nakledilmesinin gerekçesi olarak, okumaya gelen öğrencilerin İstanbul ortamının nimetlerini gördükten sonra memleketlerine geri dönmek ve oradaki mahrumiyetlere katlanmak istememeleri, eski yaşam tarzlarına ve giyim kuşamlarına uyum sağlayamamaları gösterilmektedir.

Kurulduğu Ekim 1845 tarihinden Merzifon'a taşınıncaya kadar on yedi yıl zarfında okula toplam 128 kız kaydoldu. Bunların 83'ü İstanbul ve civarından gelmişti. Anadolu içlerinden gelen 45 öğrencinin dağılımı ise şöyleydi: İzmir'den 5, Bursa'dan 2, Tekirdağ'dan 2, İznik'ten 13, Bahçecik'ten 3, Adapazarı'ndan 2, Bilecik'ten 1, Trabzon'dan 6, Merzifon'dan 3, Tokat'tan 2, Erzurum'dan 1, Atina'dan

1, Diyarbakır'dan 3. Bahsedilen 128 öğrencinin 37'si dört yıllık eğitimi tamamladı. 60'ı iki yıldan az eğitim gördüler. Toplam sayının yarısı Protestan kiliselerine üye oldu. 18'i yerli vaizlerle evlendi.

Bu tablodaki veriler ışığında XIX. yüzyıl Osmanlı gayrimüslim kadınlarının dinî eğitim ve din değiştirme yönelişleri değerlendirilebilir. Geleneksel aile yaşantısının hüküm sürdüğü bu nüfus içerisinde bir genç kızın evinden uzakta yatılı olarak dört yıl kalması yeni bir aşamadır ve oldukça anlamlıdır. Üstelik bu kızların üçte birinin şehir dışından gelmiş olması bu anlamı daha da belirginleştirmektedir. Dolayısıyla gayrimüslim kız eğitimi süreci içerisinde İstanbul Amerikan Kız Teoloji Okulu'nun önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim bu kurum Bebek Teoloji'de yetişen ilk Protestan pastörlerin ve öğretmenlerin eşlerinin birçoğuna eğitim vermiştir. Ayrıca mezun kızlar, Protestan cemaatlerinin vücut bulduğu her yörede Protestanların açtıkları pek çok mahalle okulunun öğretmen kadrosunu oluşturmuşlardır. Böylece Batılı bir hayat tarzını benimsemiş gayrimüslim aile ve öğretmen modelleri daha yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır.

Merzifon'a taşınan okul *Merzifon Yatılı Kız Okulu* adıyla 1912 yılına kadar devam etti. 1924'te *Amerikan Kız Hayat Okulu* adıyla yeniden açıldı ve dört yıllık bir ortaokul hâline getirildi. 1938'de öğrenci azlığı ve mali sıkıntılar nedeniyle kapandı.

KAYNAKLAR

Anderson, Rufus, *History of the ABCFM to the Oriental Churches*, Boston 1872.

Benjamin, Mary Gladding, *The Missionary Sisters*, Boston 1860.

Fensham, Florence A., Mary I. Lyman ve H.B. Bumphrey (haz.), *A Modern Crusade in the*

Turkish Empire, Chicago 1908.

Prime, Edward D.G., *Forty Years in the Turkish Empire or Memoirs of Rev. William Goodell*, New York 1883.

Stone, Frank A., *Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi*, çev. Ayşe Aksu, İstanbul 2011.

West, Maria A., *Romance of Missions*, New York 1875.